

Η ανάπτυξη εξ αποστάσεως δικτύων στην σύγχρονη πραγματικότητα της εικαστικής εκπαίδευσης

Καλές πρακτικές και ψηφιακά εργαλεία για επικοινωνία και δημιουργία

- Ένας κοινός-ψηφιακός τόπος έξω από την τάξη
- Α' & Β' Φάση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας
- Σημειώσεις & Παρατηρήσεις

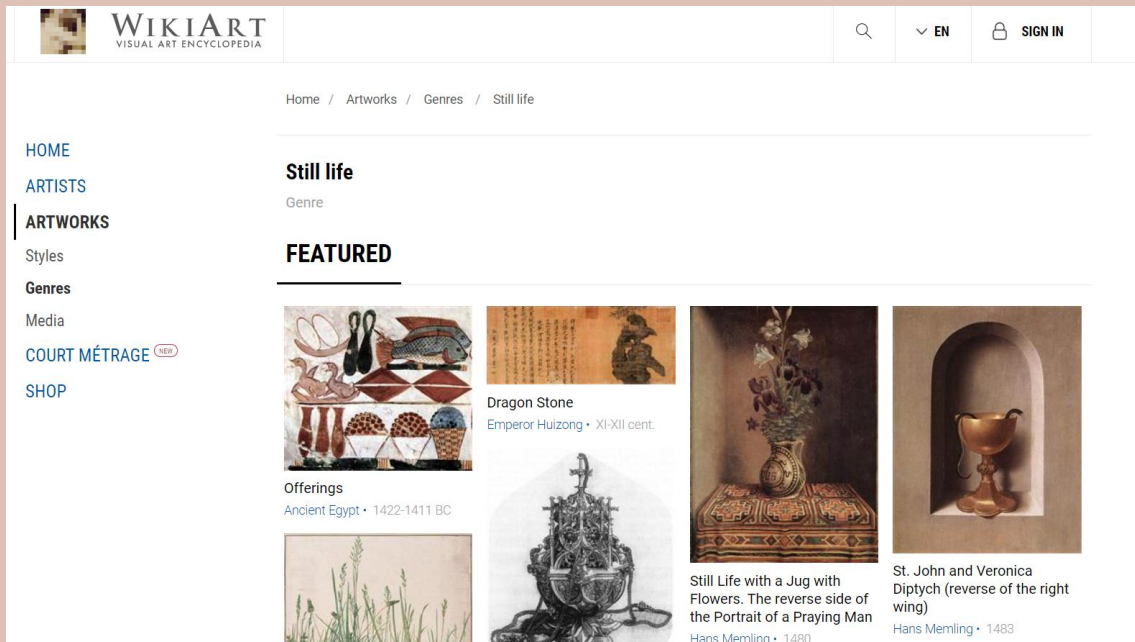
Μαργαρίτα Σταυράκη

ΠΕ08 Εικαστικός-Εκπαιδευτικός

Ένας κοινός τόπος έξω από την τάξη

Η χρήση των ψηφιακών μέσων και των κοινωνικών δικτύων πριν

- Δυνατότητα αναζήτησης & παρουσίασης υλικού μέσω ιστολογίων και wiki
- Συνεργατική μάθηση
- Πολλαπλασιασμός εκπαιδευτικής διαδικασίας
- Εποπτεία εκπαιδευτικού έργου
- Ανάπτυξη δικτύων μέσα και πέρα από την μαθητική κοινότητα

-Πολύ πριν την αναγκαστική μας είσοδο στην τηλεεκπαίδευση, διεθνείς οργανισμοί και οι περισσότερες κυβερνήσεις των εξελιγμένων κρατών συνέταξαν εγκυκλίους (**Villani 2018**) για τη διάδοσή των νέων τεχνολογιών προς όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, καθώς και στο ευρύ κοινό. Τα ψηφιακά εργαλεία ήταν εκεί από καιρό, κάποιοι από εμάς τα χρησιμοποιούσαν και αρκετοί είχαμε συνειδητοποιήσει την επίδραση τους στην δημιουργία κοινοτήτων.

-Η χρήση των κοινωνικών δικτύων προκειμένου να χαρακτηριστεί «εκπαιδευτική» εξαρτάται από τους στόχους, που θέτει ο εκπαιδευτικός, από το ηλικιακό κοινό, στο οποίο απευθύνεται και από την αξιοποίηση των δυνατοτήτων, που έχει το κάθε εργαλείο (West & West, 2009). Σύμφωνα με τους Wise, Skues & Williams (2011) η χρήση του δημοφιλέστερου μέσου κοινωνικής δικτύωσης του Facebook μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των εκπαιδευομένων...Τα κοινωνικά δίκτυα λόγω της ανοικτότητας, της ευχρηστίας και της υποστήριξης που παρέχουν για ενεργή συμμετοχή και συνεργασία διευρύνουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε πόρους, ιδέες και κοινότητες και δύνανται να υποστηρίξουν την μάθηση αν στοχεύσουν εκεί . **Κοινωνικά Δίκτυα και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στη Ψηφιακή Εποχή: Αναστασιάδης, Κωτσίδης, Μαρκάκης**

αρχαιοθήκη, προβολή, διάδοση και διαμοίραση υλικού & έργων

- δημιουργία συμμετοχικής κουλτούρας
- σιωπηρή γνώση, μεταγνώση & κατανόηση

Εικαστικές αφηγήσεις πολέμου

Μια παρουσίαση της ανόδου του φασισμού και της έκρηξης του πολέμου στην Ευρώπη το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα μέσα από τα ανήσυχα μάτια σημαντικών καλλιτεχνών της εποχής

Art-teacher Stavraki

iv. Ανασύσταση Έργου

Στην 4^η φάση ο μαθητής καλείται να δημιουργήσει το δικό του έργο, εμπνεόμενος από το αρχικό. Κρατά εκείνα τα μορφολογικά ή αφηγηματικά στοιχεία που ικανοποιούν τις δικές του εκφραστικές ανάγκες.

Απαντά στην ερώτηση:
«Πως θα έφτιαχνες εσύ τον πίνακα;»

<<Τέχνη για την ανθρωπότητα>>

Art For humanity

Με το που βγήκαμε έξω..

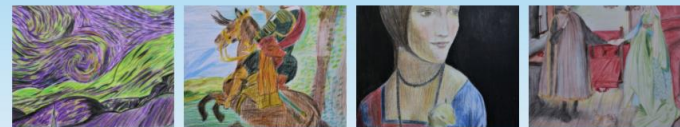
λατρέψαμε το παιχνίδι!!!

2ο Γυμνάσιο Καλαμάτας

Αρχική Το σχολείο Δραστηριότητες Προγράμματα Δημιουργίες Παλαιότερα Επικοινωνία

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ 2018-2019

Αντίγραφα από κλασικά έργα τέχνης

Ζώα συντροφιάς

<https://2gym-kalam.weebly.com/>

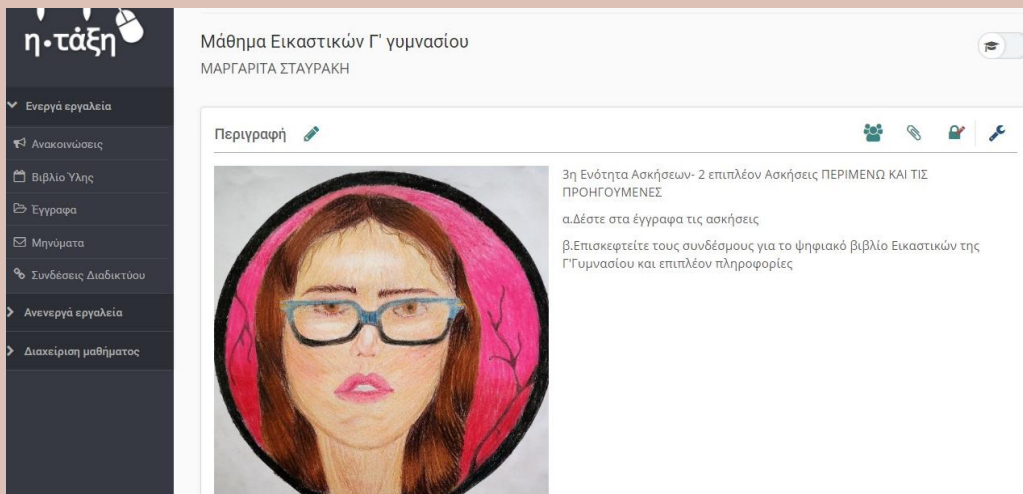

όλοι εμπλακήκαμε, όλοι λερωθήκαμε, όλοι κάτι ανακαλύψαμε, όλοι τελικά δημιουργήσαμε ★

-Η χρήση των πολυμέσων (οικείων στην καθημερινή εμπειρία της ζωής των μαθητών) και η ενασχόληση τους στα πλαίσια του μαθήματος, μπορεί να εξηγήσει το γεγονός ότι πολλοί μαθητές ενεργοποιούνται συνολικά στο μάθημα. Τα νέα παιδιά ήδη κατοικούν στην εικονική σφαίρα!

Α' Φάση εξ αποστάσεως διδασκαλία Εργαλεία

- Website σχολείου- email- facebook-messenger// Άμεση επικοινωνία, μεταφορά ασκήσεων & έκθεση
- E-class// Ασύγχρονη παρουσίαση ασκήσεων και πηγών, επικοινωνία
- Webex// Άμεση διδασκαλία, αναλυτική παρουσίαση όλων των μέσων και επίλυση άμεσων προβλημάτων

Μάθημα Εικαστικών Α' γυμνασίου

Άσκηση 1_Ψαράκια// Θερμά-Ψυχρά Χρώματα

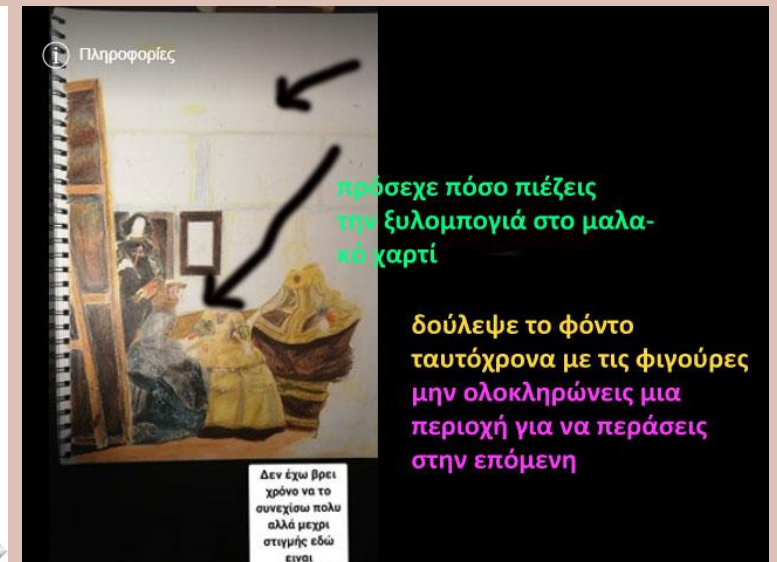
Παρατηρήστε τον παρακάτω πίνακα και θυμηθείτε ποια είναι τα ψυχρά και ποια τα θερμά χρώματα!

Πάρτε όποιο από τα υλικά έχετε σπίτι με χρώμα (ξυλομπογιές, μαρκαδόρους, λαδοπαστέλ, νερομπογιές) και αφού σχεδιάσετε ένα βασικό σχήμα ψαριού, όπως θα το βλέπατε από τα πλάγια, γεμίστε με σχεδιάκια το ψάρι "μέσα" με θερμά χρώματα (κόκκινο, κίτρινο, πορτοκαλί και όλα τα μεταξύ τους παράγωγα ή τόνους πχ σομόν, ροζ) και τον βυθό "έξω" με ψυχρά (μωβ, μπλε, πράσινα).

Αν έχετε καφέ στα χρώματα σας κατατάζτε το στα θερμά για αυτή την άσκηση, γιατί το καφέ προκύπτει από την ανάμιξη των τριών βασικών χρωμάτων, δηλαδή του κόκκινου, του κίτρινου και του μπλε, όπου τα δύο πρώτα είναι θερμά και οπότε υπερτερούν, έναντι του ενός ψυχρού, που είναι το μπλε!

Τα ουδέτερα χρώματα (άσπρο-μαύρο-γκρι) μπορείτε να τα χρησιμοποιήσετε και μέσα και έξω από το ψαράκι.

Κοιτάξτε στο τέλος εργασίας πάνω στο ίδιο θέμα που έχουν κάνει μαθητές της ηλικίας σας προηγούμενα χρόνια!

-Σύμφωνα με τον **Μάνθο Σαντοριναίο**, στην Ελλάδα η είσοδος στην ψηφιακής κοινωνία συμβαίνει χάρη σε δύο άσχετα μεταξύ τους γεγονότα: Την είσοδο του κινητού τηλεφώνου στη κοινωνία και την πανδημία του κορωνοϊού. Τον Μάρτη του 2020 λειτούργησε πλήρως η εκπαίδευση από απόσταση. Όλοι οι καθηγητές της τριτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έκαναν τα μαθήματα τους μέσω μιας ψηφιακής πλατφόρμας. Στα μαθήματα μάλιστα του δημοτικού και του νηπιαγωγείου, ελάμβαναν μέρος και οι γονείς στις διαδικτυακές δράσεις. Από την άλλη πλευρά, ο αναγκαστικός εγκλεισμός στο σπίτι υποχρέωσε ακόμα και τα πιο δύσπιστα ή ανεκπαίδευτα άτομα να ενταχθούν στην ηλεκτρονική ζωή (e-life) και να εξοικειωθούν με ένα είδος **e-life style**

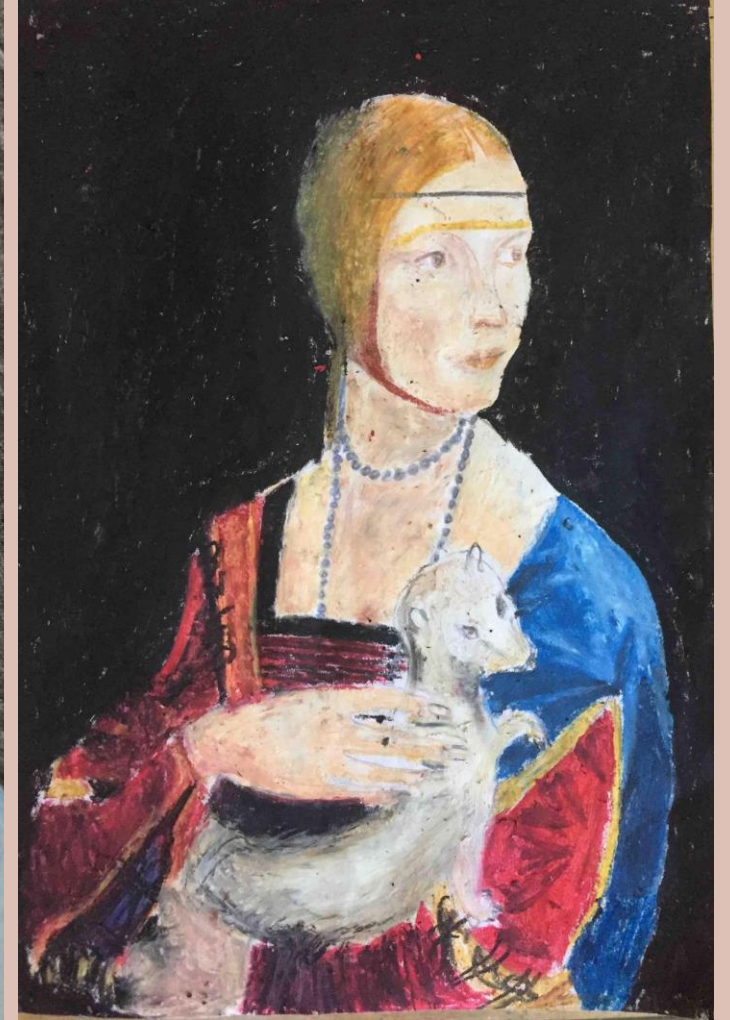
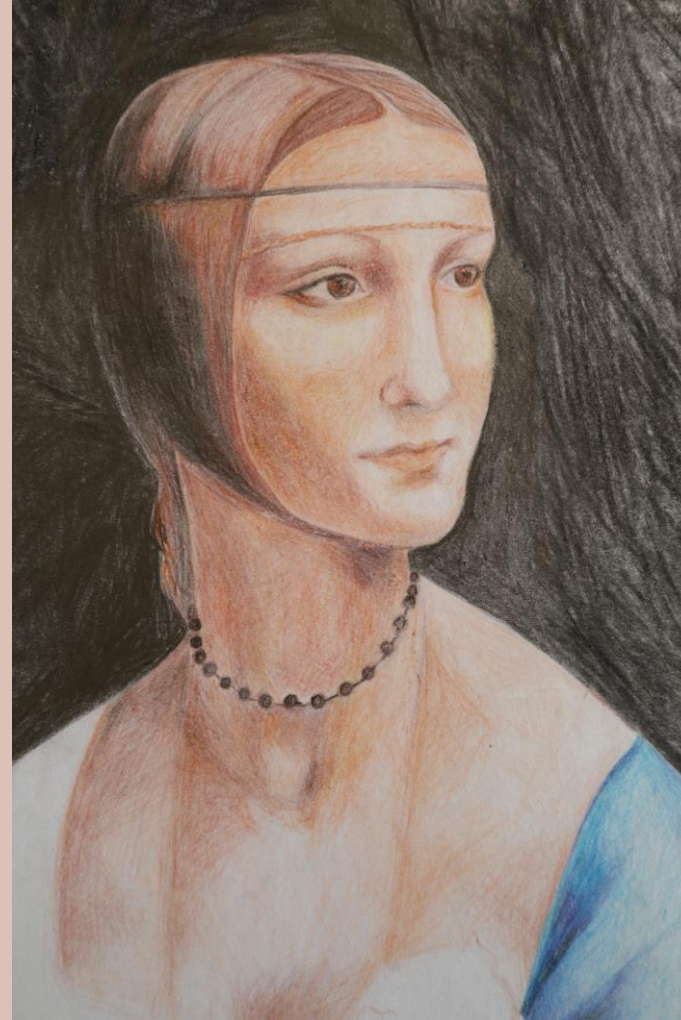
Α' Φάση εξ αποστάσεως διδασκαλία

Μια εποχή που ανέτρεψε την πρότερη κανονικότητα – Μια εποχή τραύματος

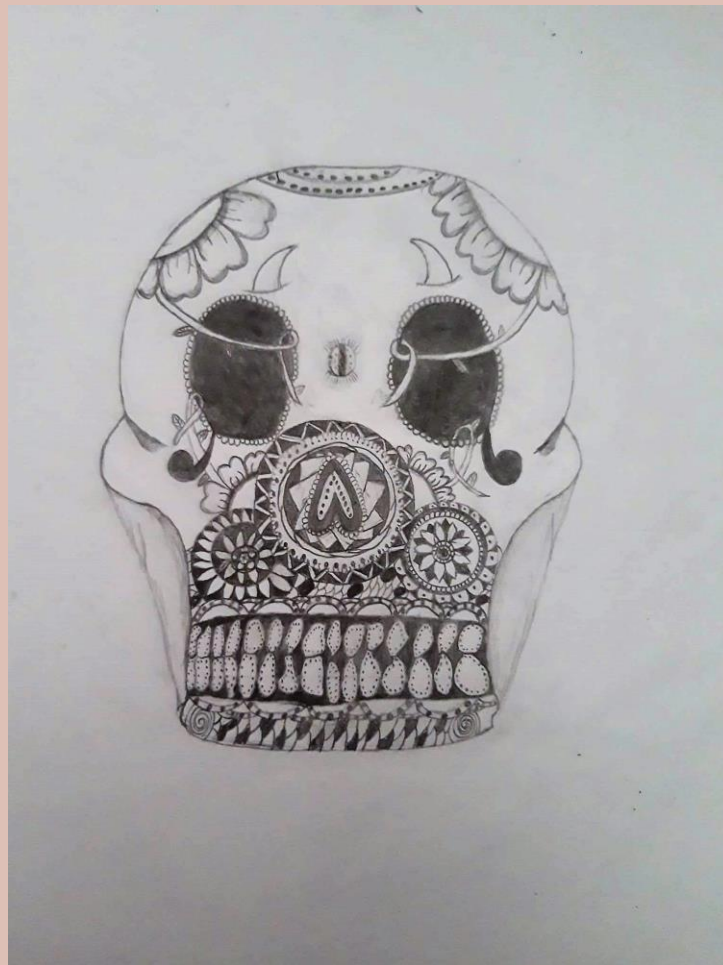
Ασκήσεις

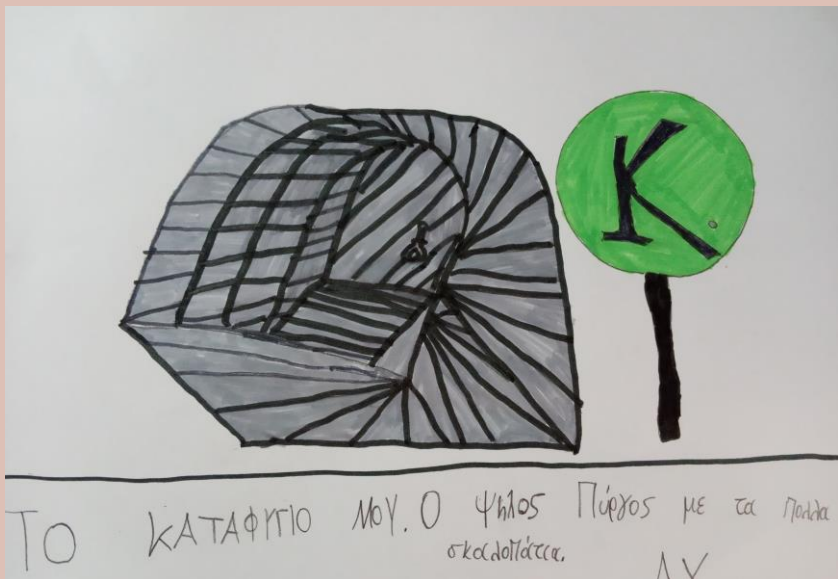
- Ολοκλήρωση των εργασιών του σχολείου// Πιάνουμε το νήμα και συνεχίζουμε.
Προσπαθούμε να μην αφήσουμε τους μαθητές μας να αποξενωθούν από αυτό που τους συμβαίνει, να εγκαταλείψουν τα μέσα και τα εργαλεία που θα τους ενισχύσουν αυτό το διάστημα. Το συναίσθημα του «**ανήκειν**» στο κοινωνικό περιβάλλον, πρέπει να ενισχυθεί.
- Εύκολες τεχνικά ασκήσεις// Δημιουργούμε κλίμα που βοηθά όλους τους μαθητές να συμμετάσχουν στην εικαστική δράση και δίνει όμορφα αποτελέσματα. Οι μαθητές δεν κινητοποιούνται με την προοπτική της αποτυχίας (αν δεν τους διευκολύνουμε τώρα, τότε πότε;)
- Ασκήσεις έκφρασης// Απευθυνόμαστε στο εσωτερικό κόσμο των μαθητών μας, πέραν από δεξιότητες και τεχνικά επιτεύγματα και τους ζητάμε να οπτικοποιήσουν, με όποιο μέσο, αυτό που τους συμβαίνει. Δίνουμε λέξεις-κλειδιά και παρουσιάζουμε έργα εικαστικά που λειτουργούν ως έναυσμα. Δεχόμαστε «ελεύθερο θέμα» δικής τους επιλογής και αισθητικής προσέγγισης! Γνωρίζουμε ότι οι μαθητές που συσχετίζουν τους στόχους που θέτει ο εκπαιδευτικός με τους δικούς τους λόγους για μάθηση, δεσμεύονται ως προς την μαθησιακή διαδικασία.

Ολοκλήρωση των εργασιών του σχολείου
ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ από έργα τέχνης

Εύκολες τεχνικά ασκήσεις
ΜΑΝΤΑΛΑ ελεύθερης απόδοσης

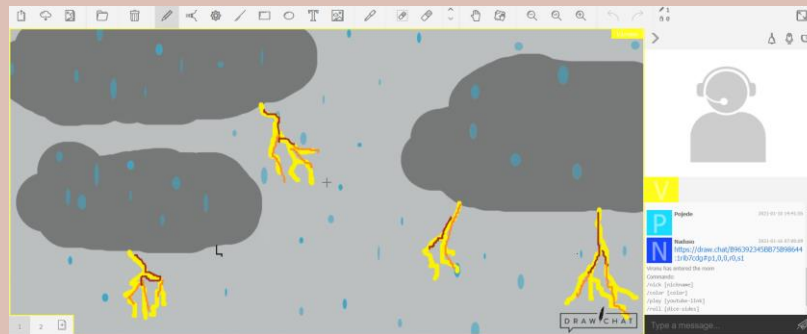
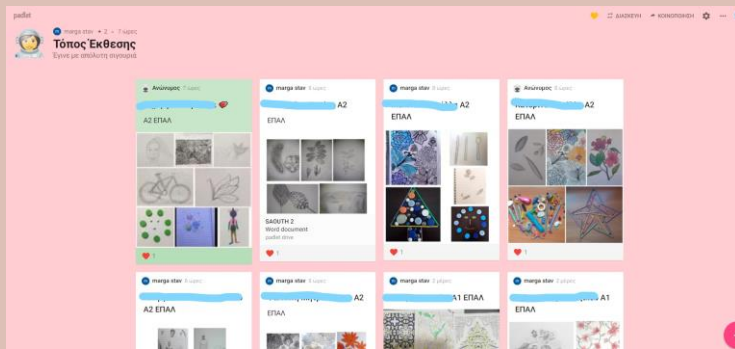
Ασκήσεις έκφρασης ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ

Β' Φάση εξ αποστάσεως διδασκαλία Εργαλεία-μικτά συνδυαστικά περιβάλλοντα

Όλα τα προηγούμενα: Website σχολείου- facebook-messenger- E-class-Webex
Επιπλέον:

- Padlet// έκθεση – ατομικό e-πορτοφόλιο
- Silk & Draw.chat// ψηφιακός & διαδραστικός ψηφιακός σχεδιασμός
- Scratch// διερμηνευόμενη οπτική γλώσσα προγραμματισμού
- Google Art & Culture Experiments//ψηφιακά παιχνίδια με βάση έργα τέχνης

Η αξία που αποδίδουν οι μαθητές μας στην μαθησιακή διαδικασία που ακολουθείται ευνοεί ή εμποδίζει την προσήλωση τους και την απόδοση τους. Οφείλουμε να ενισχύσουμε με κάθε τρόπο την εξ αποστάσεως διδασκαλία, όσο είναι αναγκαία λόγω συνθηκών και εξυπηρετεί τις ανάγκες μας.

-Τα μικτά συνδυαστικά περιβάλλοντα φαίνεται ότι θα είναι το μέλλον της εκπαίδευσης κάνοντας πράξη την μάθηση απαλλαγμένη από χωροχρονικούς περιορισμούς -Ubiquitous Elearning- (Arndt, 2014 · Hwang, 2013).

-Τα τελευταία χρόνια αναδύονται σημαντικά ζητήματα προς διερεύνηση όπως η ιδιωτικότητα (privacy), η προστασία των προσωπικών δεδομένων (safety) και η ασφάλεια των δεδομένων (security) (Fuchs, 2017).

Β' Φάση εξ αποστάσεως διδασκαλία

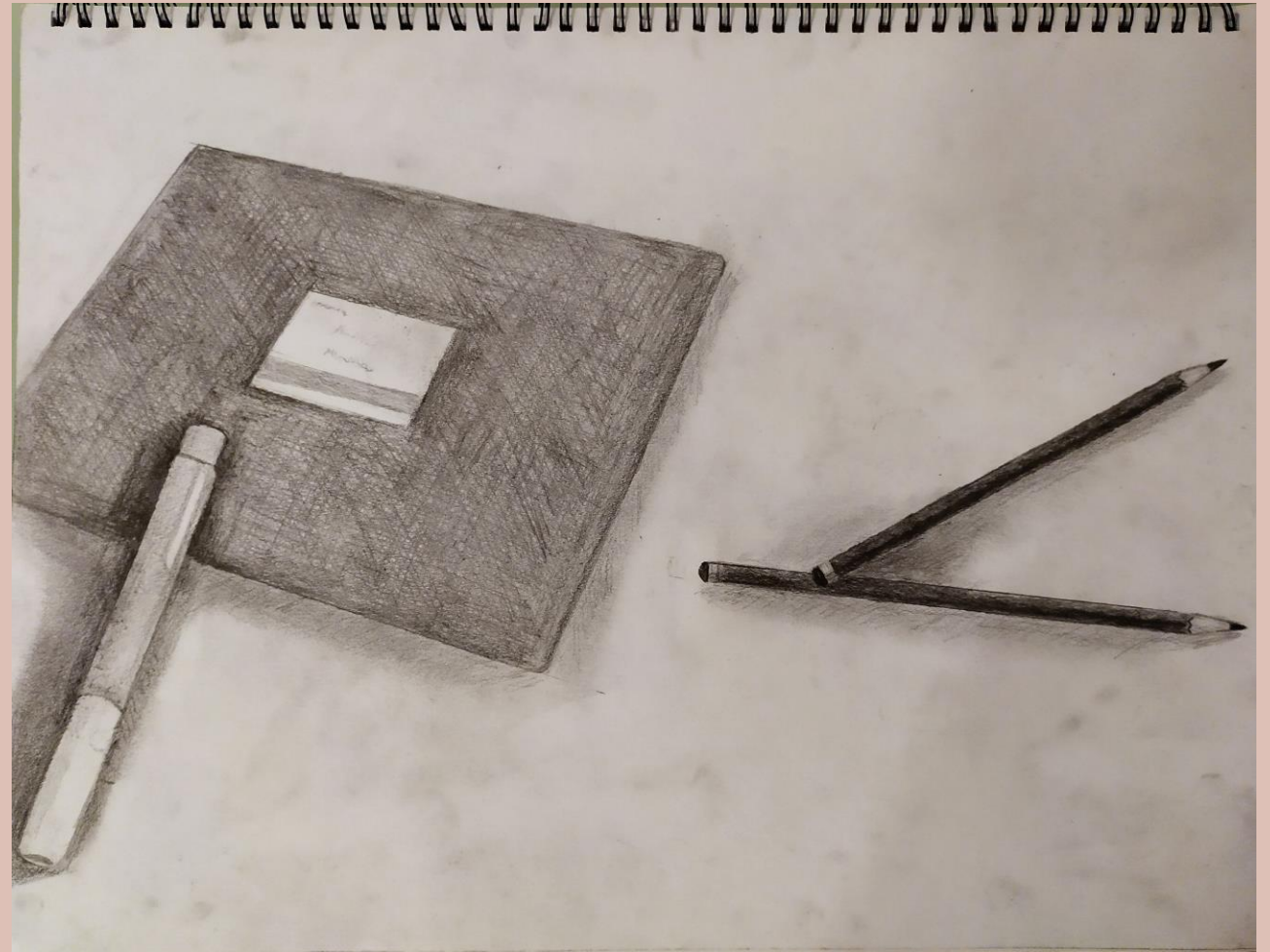
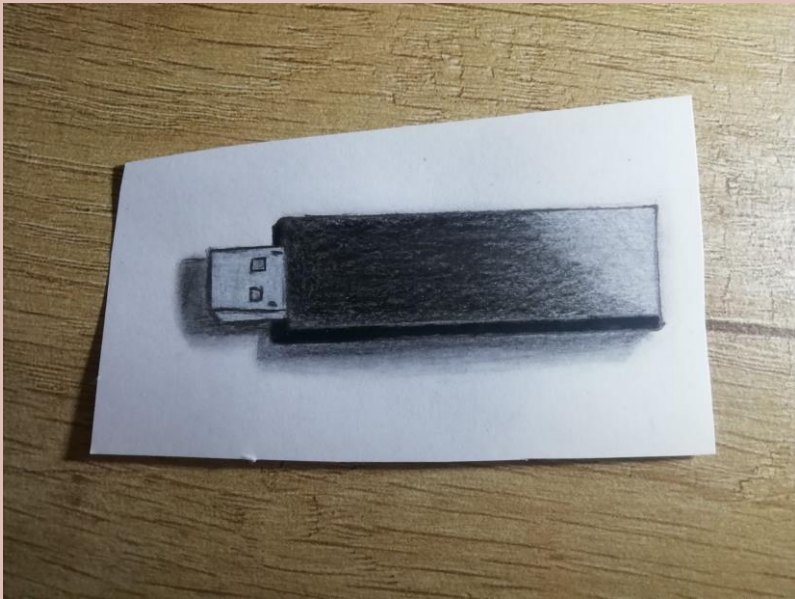
Όταν μια έκτακτη κατάσταση γίνεται νέα κανονικότητα

Ασκήσεις

- Συνεχίζουμε από εκεί που μείναμε – Ελεύθερο σχέδιο αντικείμενων// Στο σχολείο εκείνη την εποχή δουλεύαμε ελεύθερο σχέδιο μικρών αντικειμένων στην φύση. Παρατηρούσαμε και αποτυπώναμε στο χαρτί φύλα και άνθη. Η άσκηση αυτή συνεχίζεται στο σπίτι με μικρά αντικείμενα του γραφείου μας, μολύβια, ψαλίδια, σημειωματάρια κτλ. Στόχος της άσκησης είναι ο μαθητής να επικεντρωθεί σε οικεία αντικείμενα, ακολουθώντας μια ήδη γνωστή μέθοδο. Η παραπάνω διαδικασία βοηθά τον μαθητή να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες.
- Μετασχηματισμοί Αντικειμένων// Πάμε ένα βήμα πιο μπρος τη δουλειά μας. Φεύγουμε από την παρατήρηση και την αποτύπωση και δημιουργούμε νέα σχέδια και ιδέες με τα υπαρκτά αντικείμενα γύρω μας, τους δίνουμε νέο νόημα και χρήση. Αποκαλύπτεται η ανατρεπτική δύναμη της τέχνης, καλλιεργείται η φαντασία, οι συνθετικές ικανότητες και η καινοτομία. Με μηδενικά εικαστικά υλικά, δημιουργούμε εικαστικά έργα. Ο χώρος γύρω μας πολλαπλασιάζει τις δυνατότητες του.
- Ψηφιακά Μέσα// Πειραματισμοί με ψηφιακά εργαλεία. Δυνατότητα χρήσης διαδραστικής πλατφόρμας ή μη. Εξοικείωση με τη δημιουργική χρήση των ψηφιακών μέσων και τον προγραμματισμό. Ακόμη και οι αδύναμοι μαθητές μπορούν μέσω της χρήσης της τεχνολογίας να αποκαλύψουν τη δημιουργικότητά τους. Ενδείκνυται η δημιουργία μικρών ομάδων, που συν δημιουργούν και αλληλοβοηθούνται σε τεχνικά ζητήματα.

Συνέχεια των εργασιών του σχολείου
ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΙΚΡΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

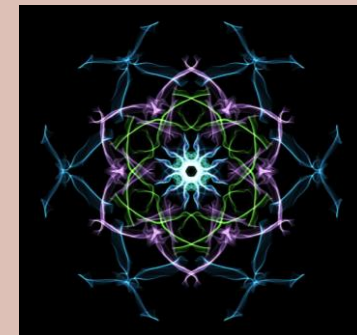
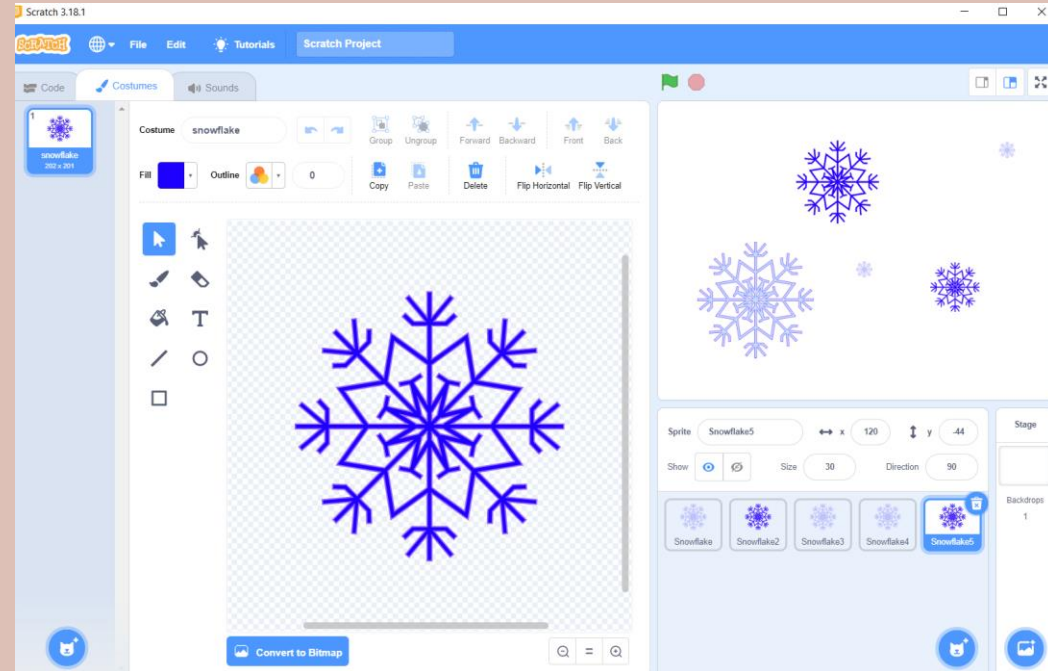
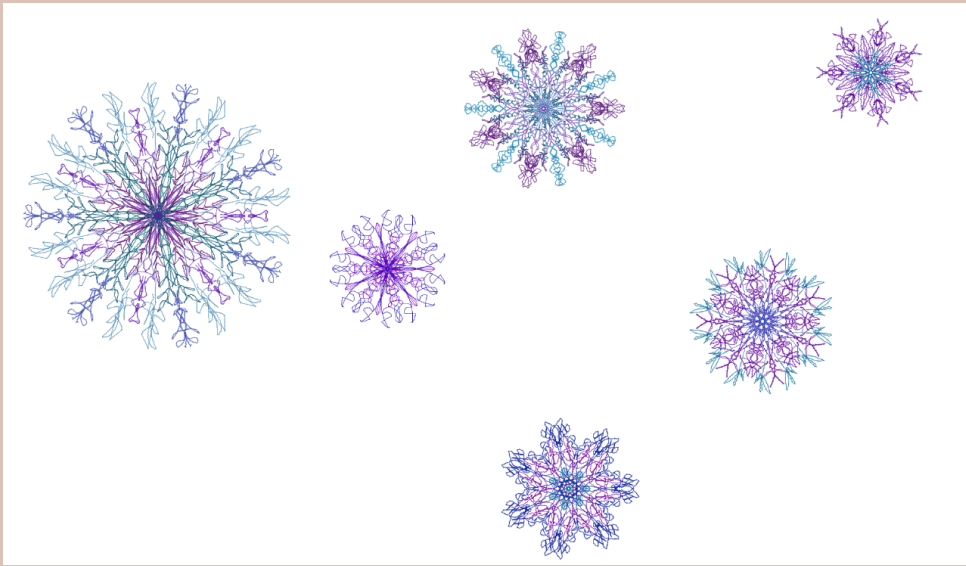

Ασκήσεις φαντασίας με μηδενικά εικαστικά υλικά
ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

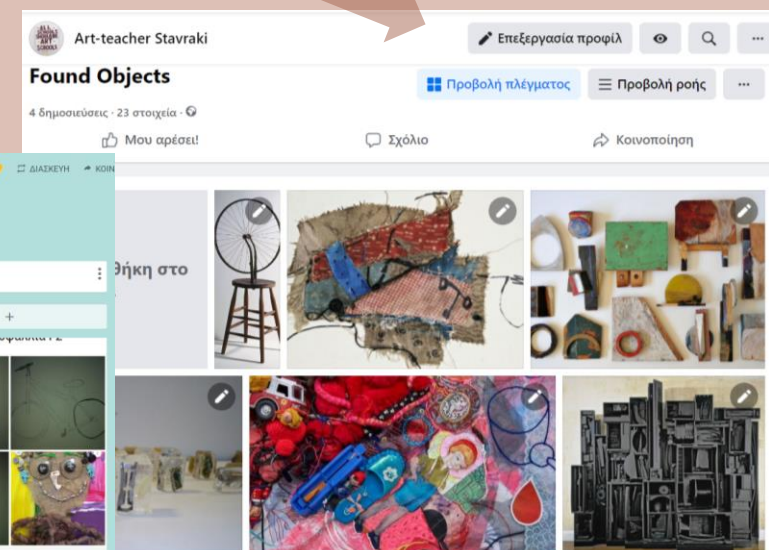
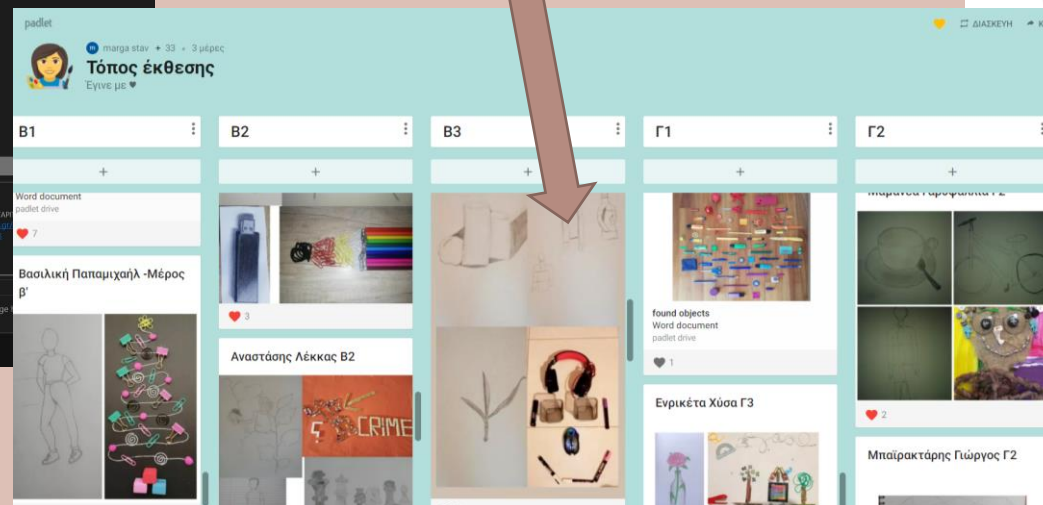
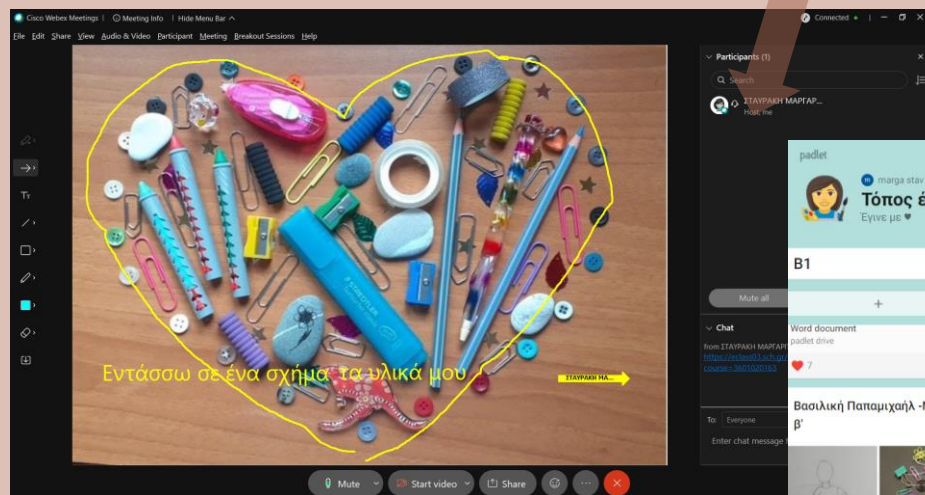
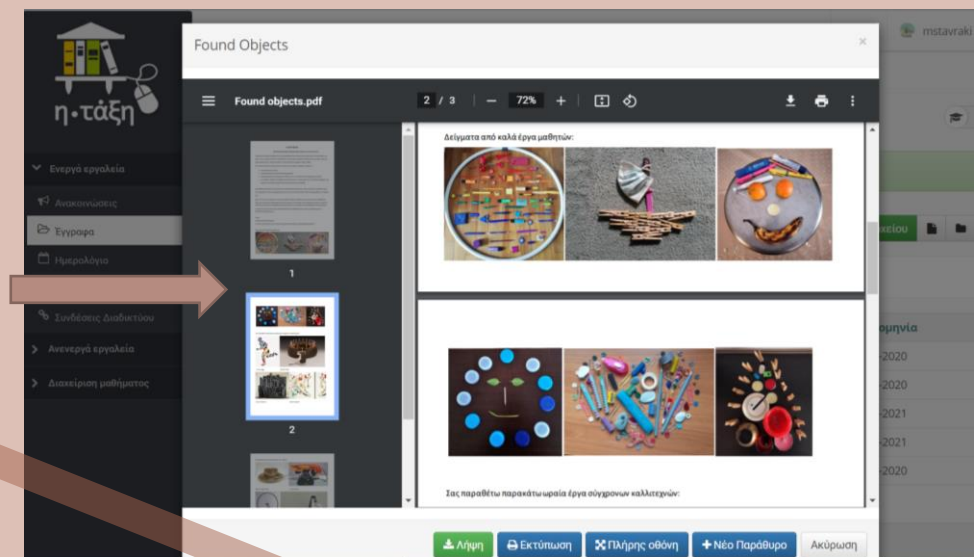
Ασκήσεις εξοικείωσης με τα ψηφιακά μέσα ΧΙΟΝΟΝΙΦΑΔΕΣ

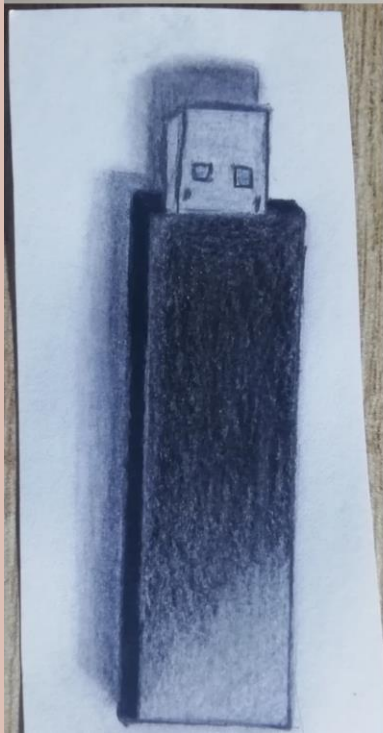

Διαδικασία Μαθήματος

Εργαλεία & Βήματα

- Εισαγωγή θεωρητική “Εγγραφα” e-class(αρχεία pdf)
- Επιπλέον οπτικό ή άλλο υλικό “Άλμπουμ” fb & “Συνδέσεις Διαδικτύου” e-class
- Άμεσοι πρακτικοί πειραματισμοί μέσω Webex & messenger
- Ανάρτηση έργων για θετική ανατροφοδότηση & αξιολόγηση στο padlet, μέσω pic.collage, word, photoshop κτλ
- Τελικός στόχος, η ισχυρή πεποίθηση «αυτοαποτελεσματικότητας»

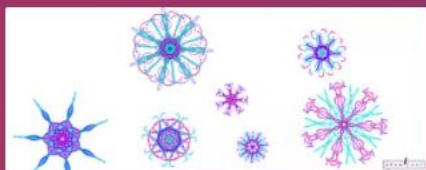

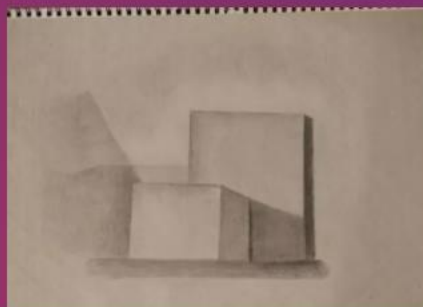
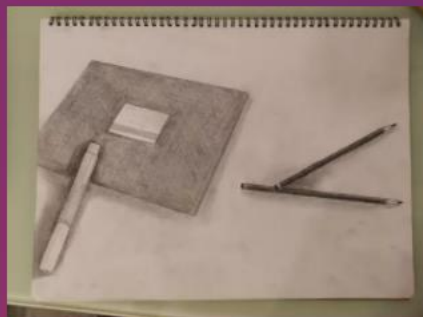
Ελεύθερο θέμα

Χιονονιφάδες

Νεκρή φύση

Found Objects

Σχέδιο εκ' του φυσικού

Φιγούρες

Β' Φάσης Εξ Αποστάσεως Συμμετοχή & Απόδοση

- Α' Γυμνασίου

Συμμετείχαν στο μάθημα: 73

Δεν παρέδωσαν εργασίες: 28

38/100

Παρέδωσαν μεμονωμένες εργασίες ή πορτοφόλια: 45(32)

62/100

- Β' Γυμνασίου

Συμμετείχαν στο μάθημα: 73

Δεν παρέδωσαν εργασίες: 24

33/100

Παρέδωσαν μεμονωμένες εργασίες ή πορτοφόλια: 49(42)

67/100

- Γ' Γυμνασίου

Συμμετείχαν στο μάθημα: 58

Δεν παρέδωσαν εργασίες: 17

29/100

Παρέδωσαν μεμονωμένες εργασίες ή πορτοφόλια: 41(28)

71/100

- Α' Λυκείου Επάλ(Εικαστικά/Δημιουργική Ζώνη)

Συμμετείχαν στο μάθημα: 37

Δεν παρέδωσαν εργασίες: 09

24/100

Παρέδωσαν μεμονωμένες εργασίες ή πορτοφόλια: 28(19)

76/100

« Μόνο αλλάζοντας την εκπαίδευση μπορούμε να κάνουμε τα παιδιά να ανταγωνιστούν τις μηχανές. Αν δεν αλλάξουμε τον τρόπο που διδάσκουμε, τα ρομπότ θα μπορούν να μας αντικαταστήσουν. 800 εκατομμύρια θέσεις εργασίας θα χαθούν μέχρι το 2030. Ο τρόπος που διδάσκουμε βασίζεται στη γνώση, είναι ο ίδιος τρόπος που διδάσκαμε 200 χρόνια πριν. Δεν μπορούμε να διδάσκουμε τα παιδιά μας να ανταγωνίζονται τις μηχανές, αυτές είναι πιο «έξυπνες». Πρέπει να τα διδάξουμε κάτι ξεχωριστό, κάτι που να μην μπορούν να πιάσουν οι μηχανές. Αυτό είναι οι «μαλακές δεξιότητες», οι αξίες, η πίστη, η ανεξάρτητη σκέψη, η ομαδική εργασία, το νοιάξιμο για τον άλλον. Γι' αυτό νομίζω ότι πρέπει να τους διδάξουμε γυμναστική, μουσική, εικαστικά και γενικότερα τέχνες, για να κάνουμε τους ανθρώπους διαφορετικούς από τις μηχανές».

Jack Ma (Μα Γιουν), World Economic Forum/Annual Meeting 2018

Συμπερασματικές σημειώσεις & διαπιστώσεις

- Όταν μεσολαβεί μεταξύ του διδάσκοντα και του μαθητή μία μηχανή, η επικοινωνία γίνεται πιο ουδέτερη, **το συναίσθημα δεν αναπτύσσεται εύκολα** και η διδασκαλία βασίζεται κατά βάση στο νου και μέρος των αισθήσεων (όραση-ακοή). Αυτό έχει ως συνέπεια από την μεριά του καθηγητή να αποφεύγεται περιττή κατανάλωση συναισθηματικής και αισθητηριακής ενέργειας, οπότε η δουλειά του μοιάζει να γίνεται αναίμακτα. Σε μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας που έχουν αναπτυγμένες τις λογικές & αισθητηριακές διαδικασίες που απαιτούνται, η εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να ολοκληρωθεί με επιτυχία. Αντίθετα στις μικρές ηλικίες που το συναίσθημα και οι λοιπές αισθήσεις ενεργοποιούν εξίσου ή και περισσότερο τους μαθητές, η εκπαιδευτική διαδικασία καθίσταται δύσκολη.

- Στην εξ αποστάσεως διδασκαλία συνιστώνται εργαλεία & ασκήσεις που να ενεργοποιούν την **συνεργατικότητα και τη διάδραση**, δημιουργώντας έτσι μια νέου τύπου κοινωνικότητα.
- Η **ελλειμματική προσοχή** των μαθητών είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται έντονα τα τελευταία χρόνια και στη δια ζώσης διδασκαλία. Εκεί ο καθηγητής προσπαθεί να ενεργοποιήσει την μεγάλη ομάδα της τάξης και να παρασύρει με το καλό παράδειγμα, αλλά και με νουθεσίες, τον μαθητή που αδυνατεί να ενταχθεί στην μαθησιακή διαδικασία. Στην εξ αποστάσεως, λόγω της έλλειψης οπτικής & ηχητικής επαφής (κλειστές κάμερες), αυτό γίνεται ακόμα πιο δύσκολο. Ο καθηγητής οφείλει να **απευθύνεται συχνά «ονομαστικά»** σε κάθε μαθητή, να τον παροτρύνει και να τον ενισχύει. Μπορεί επίσης να **μοιράζει την ομάδα της τάξης σε μικρότερες κυψέλες** για να αναπτύσσεται ένας εσωτερικός διάλογος και αυτοέλεγχος. Από την μεριά τους οι μαθητές καλό είναι να αντιληφθούν ότι η γνώση, η δημιουργία και η έκφραση είναι εκεί για αυτούς, για να την κατακτήσουν και να την αξιοποιήσουν, ο δάσκαλος τους είναι ένας **διαμεσολαβητής** στη δική τους πορεία ανάπτυξης.
- Όταν ο Michel Serres παρατηρεί και μας λέει ότι οι νέοι δεν είναι σε θέση να γνωρίσουν ούτε να ενσωματώσουν, ούτε να συνθέσουν όπως οι παλαιότεροι τις γνώσεις και τις πληροφορίες που τους προσφέρονται μέσω των νέων τεχνολογιών (η παγίδα του copy-paste), εκεί εμείς πρέπει να ορθώσουμε νέους στόχους και να προτάξουμε μεθοδολογικά εργαλεία. Κάθε εποχή έχει τις δικές της μάχες. **Ασκήσεις κατανόησης, σύνθεσης και διείσδυσης** είναι απαραίτητες σε κάθε γνωστικό ή δημιουργικό αντικείμενο.
- Μπορεί η νέα εποχή που ανοίγεται μπροστά στους νέους να προσφέρει στο μέλλον λίγες και πολύ υψηλής κατάρτισης θέσεις εργασίας, εν τούτοις ακόμα και η μεγάλη μερίδα του πληθυσμού οφείλει να είναι ενεργή και έτοιμη να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις. **Νέα κίνητρα**, πέρα από την αγορά εργασίας, οφείλουμε να εγείρουμε στους μαθητές μας και αυτοί με την σειρά τους να σταθούν με εφόδια απέναντι στο μέλλον τους. Η τέχνη υπήρξε πάντα ερμηνευτής του παρόντος και οραματιστής του μέλλοντος, μαζί με παρηγοριά και απόλαυση και γι' αυτό χρειαζόμαστε ενεργές καλλιτεχνικές κοινότητες πέρα των εκάστοτε συνθηκών.

Ευχαριστώ πολύ!

Μαργαρίτα Σταυράκη
ΠΕ08 Εικαστικός-Εκπαιδευτικός
Οργανική θέση: 2^ο Γυμνάσιο Καλαμάτας

Βιβλιογραφία

- Κοινωνικά Δίκτυα και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στη Ψηφιακή Εποχή: Σχεδιασμός και Υλοποίηση του Εκπαιδευτικού Κοινωνικού Δικτύου (ESN) του Εργαστηρίου Δια Βίου και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης [Ε.ΔΙ.Β.Ε.Α], Π. Σ. Αναστασιάδης, Κ. Μ. Κωτσίδης, Ν. Μαρκάκης
- Οι σημαντικότερες θεωρίες για τα Κίνητρα ΤΠΕ και Κίνητρα, Σμυρναίου, Ζ. & Κουτσίδου, Β.2014
- Motivation to learn, Monique Boekaerts, INTERNATIONAL ACADEMY OF EDUCATION INTERNATIONAL BUREAU OF EDUCATION – IBE UNESCO EDUCATIONAL PRACTICES SERIES - No 10, 2002 (Translated in Greek 2003 Dr. Mauros Koufis Dimitrios)
- Η λέξη-κλειδί ενάντια στον -ισμό. Οι συνθήκες για την ολοκλήρωση μιας ήρεμης επανάστασης, Μάνθος Σαντοριναίος, Περιοδικό ΚΡΙΣΗ τεύχος όγδοο 2020/2